

אליעזר בן יהודה

עתונות הסנסציה בארץ-ישראל, 1908-1917

עוזי אלידע

עתוני הסנסציה האמריקנים נהגו לבחור אישיות פוליטית מרכזית, "לחשוף" פרטים אינטימיים מחייה ולהאשימה במעשי שחיתות מסוגים שונים.

"מסע צלב" מסוג זה נמשך לאורך גיליונות רבים, כאשר בכל גיליון נחשף פרט חדש על מעשי אותה אישיות. ז'אנר זה הוסיף קוראים רבים לעתונות הסנסציה בשל מרכזיותה ובעיקר כיוון שחשיפה זאת נעשתה באופן סידרתי-מתמשך, מגיליון לגיליון.

באביב 1909 פנה כאמור בן אב"י לעשות שימוש בז'אנר זה. האיש שנבחר כ"קורבן", היה אלברט ענתבי, מנהל בתי הספר של כ"ח בארץ — אישיות בעלת עוצמה כספית ופוליטית ניכרת שנודעה בקשריה הטובים עם השלטון העות'מאני.

לאחר הדחתו של השולטן והביסוס השלם של שלטון "התורכים הצעירים", סבר בן אב"י ששוב אין סכנה לתקוף את ענתבי⁴. בזכרונותיו הוא טוען, שפתח במסע נגד ענתבי לאחר ששמע על השפלתו ופיטוריו של אחד ממורי כ"ח בידי ענתבי⁵, אולם במקום אחר בזכרונותיו מודה המחבר, שהחליט להפוך מאמר בודד לסידרה שלמה כדי להרחיב את תפוצת העתון.⁶

המסע נפתח ב"א בסיוון תרס"ט ונמשך למעלה מחודש, עד ט"ו בתמוז באותה שנה.

חלקי הסידרה, המונה 15 מאמרים, מוקמו כמעט כולם בראש העמוד הראשון ונשאו בדרך כלל כותרת זהה: "הנרגנות הגדולה".

כבר בתחילת הסידרה הציג העתון עצמו כמגן "האדם הקטן" וכלוחם כנגד רודני היישוב. כדי להמחיש את רודנותו של ענתבי, כינהו בן אב"י בכינוי הלגלגני "הורדוס הקטן".

חלקי הסידרה משקפים סגנון פמפלטאי-פולמוסי מובהק. המחבר עשה שימוש במגוון רחב של אמצעים טרוריים, בעזרתם יצר מצד אחד דימוי "שטני" של הקורבן ומצד שני הפכו למושא לליגלוג ולבוז.

לעתים עבר ליגלוג זה את גבול הטעם הטוב. באחד המאמרים הופיעה הכותרת הגדולה "נגמר". המאמר נפתח בהכרזה על מותו

הטיפול הסנסציוני במידע חדשותי, לא הוגבל ב"הצב"י רק לאירוע ה"אזוטרי", אלא התרחב בהדרגה והקיף את האירוע הפוליטי והצבאי. כך לדוגמה, מלאים גיליונות העתון במהלך חודש אפריל 1909 בכותרות ענק העוסקות בהדחת השולטן עבדול חמיד. החל מגיליון 149 מכ"ז ניסן תרס"ט, הופיעה מדי יום ידיעה גדולה העוסקת בתורכיה, לכל רוחב העמוד הראשון, ומעליה כותרת ענק!¹ לשיאה הגיעה מגמה זו בגיליון 159 מה' באייר תרס"ט, כשהכותרת הראשית הכריזה: "המהפכה האמיתית" ומתחתיה מספר כותרות משנה: "עבד אל חמיד הורד מעל כס המלוכה — אחיו חאלד אפנדי ימלוך אחריו ברצון העם — הרושם בירושלים — תזמורות, דגלים, יריות וששון — מי הוא עבד אל חמיד? — מי הוא רשיד אפנדי...". מתחת לכותרת הענקית הופיעו בעתון צילומים ורישומים של השולטן התורכי ועוזריו.

הכתבה עצמה השתרעה על פני שלושה עמודים (מתוך ארבעה), כאשר הסגנון והעריכה דומים להפליא לאלו שהופיעו בכתבה על השריפה הגדולה בירושלים (ראה "קשר" 11, עמ' 77-79), לרבות התרשמות אישית הכתובה בסגנון ציורי ודרמטי של בן אב"י. זאת, לצד דיווחים "שכלתניים" הכתובים בשפה פשוטה והמתארים את המעורבים השונים בהדחת השולטן.²

אולם כבר בגיליון הבא, מס' 160, חזר העורך לעסוק באירועים "אזוטריים" והקדיש את כותרתו הראשית להתפתחות המטוסים ("עפיפים") בעולם.³

לצד הטיפול הסנסציוני באירוע הפוליטי ובאירוע ה"אזוטרי", החל בן אב"י לעסוק באביב 1909 בסוג חדש של "חומר" סנסציוני — "מסע צלב" נגד אישיות מרכזית ביישוב.

ז'אנר "מסע הצלב" האיש, התפתח במחצית השנייה של המאה ה-19 בעתוני הסנסציה האמריקנים, בעיקר בעתונותיהם של ג' פוליצר (J. Pulitzer), ושל ו. ר. הרסט (W. R. Hearst).

חלקו הראשון של המאמר ראה אור ב"קשר" 11, עמ' 79-70.

אברהם אלמליח

שלמה ישראל שירזלי

אלברט ענתבי

איתמר בן אב"י

שרשת איסוף החדשות של העתון הולכת ומתרחבת ועתה מקבלת המערכת טלגרמות מקושטא בתכיפות יומיומית, שלוש שעות לאחר משלוחן. כן יש לעתון כתבים קבועים ביפו ובקושטא.⁹

"דואר הצבי" - פיתוח יצר המציצנות

ראוי לציין שכבר מתחילת הופעתו כיומון, הצטיין "הצבי" של בן אב"י בנטיה לגוזמאות. לעתים הופיע מתחת לכותרת הציון "מאת שליחנו המיוחד", כאשר בפועל הגיעה הידיעה לשולחן המערכת משמועה ברחוב או מקריאה בעתון זו.

אולם אין בטענה זו כדי לסתור את העובדה שמצבו של "הצבי" השתפר פלאים בקיץ 1909. הדבר ניכר היטב בכמות המודעות. שטח הפירסום גדל בהדרגה עד שתפס כשליש משטחו הכולל של העתון. כבר בגיליון 28 מ"ז בחשוון תרס"ט, הוקדש העמוד הרביעי כולו ושליש מהעמוד השלישי לפירסום. בעמוד הרביעי אנו מוצאים פירסומת גדולה לבירה טובורג (בליווי גלופה מצויירת) ולצידה פירסום של חברת הביטוח הגדומנית "ויקטוריה" וכן מודעות גדולות של מסעדה, חנות ליינות וחנות למוצרי צילום.

בגיליונות הבאים הוכאו מודעות של בית הקרנת סרטי ראינוע בירושלים הנקרא "בית חזיון".

אולם החלק הפירסומי המרתק ביותר הופיע בעמוד 3. כאן אנו מוצאים לראשונה בתולדות העתונות העברית בארץ את פינת מודעות הלוח, הנושאת את השם "דואר הצבי". כפינה זו מצויות מודעות קצרות (10 עד 20 מלה) הכוללות מידע פיקנטי רב. כך לדוגמה, ב"דואר הצבי" מסוף אוקטובר 1908 שלח מעריץ אלמוני לידידתו את השרר הבא:

לעלמה אלטע ד. ביפו, גם לאילמים ניתן הדיבור ב"דואר הצבי",
ואת "זקנתי" החכיבה, החיבתי הצעירה, עד מתי כי תשקטי?

ופלוני אחר החותם בכינוי ישר. ק. כתב לה.י.

טול קורה מבין עיניך, הנך חייב לי זה יותר משנה בעד מכרשות
סך עשר פרנק ואינך חפץ לשלם. אולם דע לך כי לא אנקך...

של ענתבי. אולם המחבר מיהר והסביר את כוונתו:

...ענתבי מת, לא חלילה מיתה גופנית פשוטה. עוד אמש ראינוהו עובר ברחוב בצעדים הורדוסיים, אף כי קצת עייפים, ופניו הביעו בריאות לעשרים שנה לפחות. אולם הלא אין איש בארץ ישראל כולה שלא יודה היום כי ברוחו ירד האיש הקטן הזה שאולה ואיננו?⁷

בדיקת מאמרי בן אב"י מראה שבפועל לא היו בידו "חומרים" להאשמתו של ענתבי בשחיתות, בעוד ש"עריצותו", אף אם היתה נכונה, לא היה בה משום עבירה על החוק. בפועל, שימש רצח האופי הסידרתי של ענתבי אמצעי לקידום מכירות מצוין לעתון "הצבי". שנים מאוחר יותר, הודה בן אב"י בכך:

...במאמרים אלה האשמתו את בא כח כ"ח בארץ, ב"עריצות" אישית וביחס שלילי לכל קניני האומה, ובהיות שמאות איש היו תלויים בדבר פיו של ענתבי, היה המרעש על ההעזה גדול בכל מקום. זו היתה "פצצה עתונאית" ממדרגה ראשונה. יום יום היה הקהל עוקב אחרי "התגליות החדשות" ש"האור" ("הצבי") היה מתריע עליהן בקולי קולות בשם "הנרגנות הגדולה". הגליונות היו נחטפים מבין ידי המוכרים באלפים, וכמובן שנמצאו אנשים אשר רמזו כי כל הענין לא בא אלא כדי להגביר את ההפצה...⁸

ואכן, בקיץ 1909 נראה היה שהעתון נחלץ מקשייו הכלכליים. למעשה, כבר לפני המסע כנגד ענתבי, בגיליון 163 מ"ג באייר תרס"ט, הכריז העתון כי הגיע לתפוצה יומית חסרת תקדים במושגי העתונות דאז - 1,200 עותקים. מספר זה הופיע בראש הגיליון ככותרת ראשית. באותו גיליון סיפר העורך כיצד החל להוציא את "הצבי" היומי ב-300 עותקים ואיך לאחר מספר חודשים עלה המספר ל-600. עתה, לאחר שמונה חודשי הופעה יומית עלה מספר העותקים ל-1,200 קוראים ומנויים. באותה הזדמנות סיפר בן אב"י

הצבי

HAZEWI

עתון יומי

הוציא לאור: יום יום
 מספר: 100
 מחיר: 10 ס"ג

העורך הראשי:

אליעזר בן-יהודה

שנה חמש ועשרים

ירושלים, יום ג' י"ג אייר אה"ת'ס' לתרנ"ו

נלקח קניין (1863)

הוטל קמניין המלון העברי הראשון בירושלים וכיפוף היתר מפורסם בעירם. שרים הזונים ואחרים נכבדים יבקרורו יום יום המקחים שיום לכל נפש בירושלים וכיפוף במרכז העיר.

הצבי נמכר יום יום:

ביוני	אצל סוכנות הא"ש קרנולקוב
בראשון לציון	הא"ש סגל
בפתח-תקה	לבנון
בחופה	א. יעקבסון
בצפת	א. שפירא
באלכסנדריה	ב. צ. טרין
בקושטא	י. פרוימן
בירושלם	בימים השחר
בלונדון	ה. דוניאח
בניו-יורק	בימים דוקרמן
בארצות-ברית	ה. בוסקא

1200

יבטעו השוכנים העובדים והתורקים בשעת ההצבעה בארצנו העדלה הליכוי ועקבותיה אשר את העדה הליכויי כל כך נחלה ומכילה, השתדלו אגרת למטר על השכמה למען ידעו קראתנו בעקר דרכי האפיק מאשר להשקיעם עצמם. למה הם יום פרידום רובם ימעינים וליהודים יודים אכנסו, אך נמדיים ושלמים במנום. אפילו לאשר מי הדיכונות והפאים היו בטעם יום יום את הדיכונות והפאים יום יום לא ימנו שמחה או פחד. טעמי יום יום טעם השמחה והגדולים שהתקנו בתקנות בזהר צבנו המנום.

מדין עד החוק העברי, בסדרות השפחה לה עין אך, הצביו ימנו, להקדמת עם העשנים הארסיים אשר באין קצנה בכלייה או כיון. אולם, הישכחו קראתנו מי, הצביו כלו מי הדיכונות הישכחו קראתנו מי, לרעבוי או סוף כל סוף יאיר אדם ימאנים בניינים בטעה שמתקין היום היתר קני בארצות האחרות פונה את החכמי לעשרה לעשרים אלה אישיו הישכחו בזהר, קראתנו מי, הצביו היה הכניסו הישכחו לאורה בארצנו עתה ימנו, ימי הפשטילים הרבדים הדיכונות שפנס על דרכי לא ימנו.

יבטעו קראתנו מי, הצביו ימנו, אהרן אהרן העברי העברי ימנו לחרות ויחרתנו נא קראתנו אהרן בכלחכמי הקסנו יא יוכל, הצביו לחייבם להתפחת להחילו את המעלה לחייבם את מספר ספירי וכתבתי להחיות את המן והשכחה וקראתנו את המנהג הספרותי, העני בני כל כך. אלא יא יחדשנו אתנו קראתנו בזהרם במנום ימנו נא, מי אם, הצביו לא יבא בזמן באחד הימים או אם לא נדעם יפא, או אם לא היה נדעם והימנו, מי לא ימנו האשם, המכונה הרעה, הארצית המעולה, למאס הראשון הנרועים, מאסו ימנו, לחלו חיים על סמיות אפיקיהו והערבה המצופנת במים מופשטתן זה הדיכונות האחרונות השונים.

ובל מספר בניינינו יקנינו יחדשנו בזהר החברי יא או נכל להכניע כל המכשולים ולתען יאיר

זהו הספר שאליו הגענו הימים האלה, אחרים מעלינותיו האחרונים נמכרו כליל, אחרים מהם חסרו, לנו להמלט לארצה, והוכרחנו לקנות חזרה מקוננו התמידים מספר השבוע של נלוותה כבוד למלא את החסרון.

הצביו הלך ומתפחת תמיד, וכזהרנה כשהחלונות את, הצביו היומן, היה מספר מנויט וקניט בארץ עצמה ומעלים כל לא יתר משלש מאות.

המחלונות הראשונים נשארו לנו לעצמים מאותם העתות, ומאזן היתר טוב הגענו לסכונה ימנית, בימי יבירושלם, של מאתים נלוותות.

עברו שני חדשים, ומנויט וקניט התרכו עד חמס מאות, בתום השלילוי הגענו למספר שש מאות, ואחר נכל מספר קמניית, והקניט במאה לחיה.

היום החדש השמיני, להצביו ימנו, נכל להראות כנאה על אלה זמאיתם בניינים וקניט.

קראתנו נוכח, בלי ספק, כי מצדנו לא חסנו על עצמנו ועל בנפשו, ונשתדל לפתח את, הצביו ככל האפשר.

בראשונה יא, הצביו רק ארבע עמשים לסבך שלם, עתה יוצא הוא יום יום שלם, בראשונה הנעיטו התלונותם רק לשעורים, היום הגני סבלים אותם בתכופות שלש שעות אחרי צאת מקוטטא—אם רק לא נתק החובי יש לנו כתבים יומיים ביפו ובקושטא, ובמסך שמנת החדשים האחרונים נתן, הצביו לקראתי המנום פחת אונקב שלמה, וזהריום בענייתו שלטנו מעת לעת נתן, הצביו לקראתי כתבתי גם משאר הערים: מברלין, ספרין, מינהר, סלונקי, מארינבורג, פריסא לא כלבו איות החיים החדשים, אלא גם איות החיים הכלליים, הארסיים.

מדוע להקל העכבר

נפתח בית-ספר אמריקני-אנגלי פרטי, כל אם הרוצה שבינו לשבו יודעו על בורה הלשון האנגלית על פי שפה נכונה, להבר לקרא ולכתב וכמו כן מנהגת חשבונות, החל על דם היותר טוב בשכר מועט יפנה אל

עקב ברלינסקי

אצל בית-הספר בארבע, למקלה משכנת בית-השאל וקטוב לכוננת החובות

THE OPENING
of an American private English School for the teaching of the English language by
Jacob Berlinsky.

עומדת להמכר

חלקת אדמה בת 750 אמה בתוך שמינת נח ערץ במקום נבוה ויפה לפנות אל הארץ יצחק אייזיקס 1851.

המפלה הראשונה

עד היום העלה העם היה נעלים התורקים לעמם כבדוניה, לייס יא קוסטופ, נקפיהו ימנו ארת ואתה מתקנים האלה סמיתו לעני התורקים, נצבתי ימנו פחלת הדמה ימנו נעמ, התחמט ימנו ארת.

רק שש טעם ימנו יום העשירי האשמה השמנה באויר, כי הלכל התחיל לייסירי נעם על יאיר עם נחווי הרבים, מדי נכר מאויר, ביאס נכחתי לאשכנזי יבאני ימנו 1400 נעמתי התורקים יחדשתי יבאני נח יחב.

מי יוכל לרעט יום יא, אך שחיה ימנו ויכחתי ימנו התורקים יבחרו של ימניעיים חכים מאויר סכו ימנו, שלשת אלפים ארסו מיתריו נעלי חללים מאויר נעמתי נעמ על ידי הישרי שמשניו ימנו כללים יחדשתי ימנו, נבאני התחוק, ימנו התורקים ביאס יחדשתי ימנו יכל ימנו.

מיון הדברו בשנה השלמה נקיסכו סכו מאויר ימנו החיים התורקים המנודים השלטי כל טעמ מאויר ימנו מיון לוד סכנו, וכמה השלמה מאוירי שלש עשרה שנה אחריכן, נל כור איבו, ארת ויבאני סכניתיו לשילפן גסן דנו ימנו ימניעיים חחדשים.

שנה אחריכן נל מאויר מנוד, מפניעיים התורקים יוכי הפלח הוח בארץ חות השוכים יחיה נכחיים.

מלחמת ארסו

למאויר מנו נבאני מנו, מי ישרתי עשרי טעם נחאסו איבערם איש מיתר, ליתר מאוירי ימנו ימנו

יום ניקופולו

נצחיותהם אלה של התורקים הכנודים' (כי לעני הנוצרים היו התורקים, ביורוס, ובמלוישבעני התורקים היו הנצחיים (כופרים) עירוי להתנשט נראה ככל העולם הנצור, כבודו כבינודות הקרובה הישי הנצחיים המאמגים, הישרים, התמימים יחדשתי ימנו הכנודים הברברים האכזרים לעשות הלאה מעשיהם יולכו גם לעני ארצות נצחיות בעיקר.

וקרא סיניס סונד האנוני לעירתי את כל הממלכות הנצרות של נבולותיו יוצא למלחמה בראש צבא נוצרי עצום, על באויר, נבאנו והשתתפו בחדו צד מים רבים מאד.

באויר לא כלבו שלא נבדל מפני צבאית הנוצרים, אלא עוד אור כמות חדשים, יחדשתי ימנו יחדשתי ימנו בעיר הבולגריה (הולכות לפנים) ניקופוליס נעמתי שני שנתה, הנפוליס' (כי הלא שנתים נכ' יחדשתי ימנו כעניי החדשים, ההתנעויות ששני הערדים היתה גדולה מאד; הנוצרים התורקים לחמו בעבירות איות לכבוד אמונתם אלהיהם, אולם התורקים היו ער, עם שהתנדל לנצחונות, העבא התורקי היה נעלה על חילית כל העמים בימים ההם, עוד לא ערב היום, התורקים הכו את האנגלים והצרפתים סכו נחתי.

סיניס סונד ויחלוינו התפנו לכל דות, היום השמנה יעשיים בשמטתנו נשנת ונאנו היה ליכס מחזר כדבריו ימי התורקים.

דברי ימי התורקים

הסרבים ובראשם הנסיך לודו יצאו לקראת סוראק, אצל קוסטופ, ונע אחד נביטה אשר זה הסרבים היתה על העליונה, לנבולות נראה חזר הנסיך לודו למחנה התורקים ויצר במלך סוראק את תנועתו וימיתוהו המעשה הוח ערר את מהם התורקים, עוד להשחית, כן נע התרוי החול את בנו של סוראק, את ביאזיר, שלושן יעדו כי בערב ברת יוני 1889, הוכו הסרבים סכו רבה, הנסיך לודו ואלפי סרבים הלכו בשכ, ורובם נהרגו על ידי התורקים.

מיר אחרי המלחמה על יד קוסטופ, פנה באויר לארצות הדרשות על נבול מלכותו, לא די היה לו באנוסוליה הרחבה, לא די גם בתוריקה הארסיה שהיתה כבר רחבה פי עשר מארצו-ישראל! כואויר ידע חובט את הבריונים אבותו המלכים עומן, אורחאן, סוראק וכוכשי ארצות לפניו, תמיד העליוהו תמיד העליוהו כסריות, רבות את תוריקה חחדשים; היות יחבם את ידו, היות באויר, אשר החל את ימי מלכותו כאוין כל כך מוצלה, בשרה המלחמה עצמו.

ועבר באויר לילכיה (היום הנמיה) עד מעבר לדנוב, יוכה את צבאות הולכים, ויכירום להניט לו שנה שנה סס כבי, אחר פנה הרוסה, ליון, ובטערת מלחמה עבר עם חילו את כל הארץ היות, פס סלויה, נעל אמונה ומאונתה ואלהו על סופו של הצבא, של יס ג' והינים נבדלו כל כך כפי הלה בן, התאספת היות שכמעט לא התנגדו לה, והקוסל היות, יוהן החמס, התרעה שלשם, גם הוא סס שני חובו לתורקים המנודים.

אתכבר לכשר להחלי הנכבד
כי הישגיו על עתו המפורסם
וצא כהן ובקיום סדר אחיל
להוציא לאור ב ע ב ר ו ת ו כ ש ש
איל פאראווי" בלשון יהודית
ספרות ויהודית-אמנותית וכתב
אניש תודתי להא' גדול קרמר
אשר השתדל להשיג הרשיון
עלמא ישראל שירזלי

שני עינים הולות בקשתו
אולם שני עינים מחורות
מצאתי מצאתי - ינבולו! בן ג

אל היגה השחורה: נאציה
כירו סמטה, סמטה-קבנה ויש
חאציקנה אי אשכנה? יבא

חרר אתה אי שני חררים להשכיר,
לפנת לחרואא שנים כחלת
שבעה. בן כנא

לה' פרנלויות: נכקשו סאר לכור
אלינו, כי דברים רבים נני אלינו
הסעידה

לחו, סאו לנוורק, על האניה
האמלקית 240 פונק, ועל
הצרפתית 260 פונק, בעליתך
על האניה לא נחון לך סביב
סס. י. ס.

סודעה ירושליית: קשה לקלסה
רוכיה לסעא עכורה חומות,
אר בצביל, זה נסעאים אסנים
בנקר, אחת העכורה היסעות.

לא סאר ולכינו: סתו חוכנו
בכרכת שפטרנו קיור

אסור לי, כי הנכית א. ס. סאה
לעירנו, האסת הרבית יבא
אסת, לסה לא הירועתנו? י. ס.

לא' שאאי עקרן, כטובו לשמש
לי את חוכו תלסורו. ס.

היודקטי דאר הצבו כי היא
העלים, ויש העינים הסוכיה
במורדות ובחבת לבורה, פלית

"דואר הצב" (פינת המודעה הקטנה) - קטעים מסוף 1908
► חיקף התפוצה - בראש העמוד הראשון

פירסום מודעות הלוח הפיקנטיות איפשר לבן אב"י לא רק להגדיל את הכנסת העתון, אלא גם לשלב לתוך עתונו, בעזרתם הפעילה של קוראיו, מידע השייך לקטגוריית ה־faits divers הכוונה למידע האינטימי. מודעות הלוח איפשרו לקורא הסקרן לעקוב אחר שדרי האהבה או המריבה של זוגות ולבחון את הסכסוכים הכספיים בין אנשים שונים בארץ. העתון פיתח בקרב קוראיו את יצר המציצנות לביתו ולחדר המיטות של הזולת. שימוש זה בחומר אינטימי אפיין את רוב עתוני ההמון בסוף המאה ה־19. בן אב"י עצמו מודה בזכרונותיו, שרעיון הלוח האינטימי הועתק על ידו מעתוני הסנסציה האיטלקיים.¹⁰ כצפוי זכה מדור זה לשטף של ביקורת מצד מתנגדי עתונות הסנסציה. כבר בסוף אוקטובר 1908 התנצל בן אב"י בפתח המדור על נועזותן של המודעות, "...שבמקצתן היתה פגיעה בכבוד אנשים פרטיים ונתפרסם שמם ובקצתן יש שהיתה לפי דעת המערערים קצת 'פריצות'..." אולם העורך הגן על עצמו וטען שמדור זה נעשה על פי מודל עתונות ההמון האירופית. הוא הוסיף סיבה נוספת לקיום המדור:

...מלבד התועלת המסחרית הגדולה שבו, הדואר הציבורי הזה הוא אוצר של עליונות וחיים ורודים ולכן יש בדעתנו לטפל בהמדור הזה ולעשותו לכלי מחזיק ברכה ותנועה ועליונות גם בקרב החיים העצבים קצת יותר מדי שלנו...¹¹

כאן חשף העורך את אחת ממטרות היסוד של עתונו. לצד הרצון לידע את הקורא, שאף העתון לבדרו. קרי, ליצור אצלו התייחסות ריגשית של פליאה, חרדה, שמחה וצחוק.

לצד המודעה האינטימית, הסיפור המתורגם בהמשכים והפיליטון שימש גם החלק החדשותי-סנסציוני כאמצעי לבידורו של הקורא. בקיץ 1909 נראה אפוא ש"הצב" היומי עלה על דרך המלך, רכש ציבור נרחב של קוראים נאמנים וכיסה את כל חובותיו. אולם דווקא בתקופה זו החלו לצוץ בעיות חדשות. בן אב"י שהיה עסוק באותה תקופה בחיזור נמרץ אחרי אשתו לעתיד, לאה לבית אבושדיד, מיעט לבקר במערכת העתון, בעוד שיריבו של "הצב"י, העתון החדש "החרות", עלה ופרח.

"תבערה נוראה בשער העליון"

מהפכת "התורכים הצעירים", הובילה למהפכה זוטא בעולם העתונות הארץ ישראלית. "הפועל הצעיר", ביטאון מפלגה בשם זה שיצא קודם לשינוי המשטר כירחון משוכפל, החל עתה להופיע בדפוס ומאוחר יותר הפך לשבועון. בתמוז תר"ע (1910) הצטרף אליו עתון מפלגת "פועלי ציון", "האחדות", שהופיע תחילה כירחון וכעבור שלושה חודשים הפך גם הוא לשבועון.

גם בעתונות היישוב הישן חלו שינויים. ישראל רב פרומקין העביר את עתונו, ה"חבצלת", לבנו גד, שהפכו מחדש, אם כי לזמן קצר, לעתון תוסס.¹² לצידו ראה אור החל ממאי 1910 עתון חרדי חדש בשם "מוריה" בעריכת י. י. ילין, שהחל להופיע כשבועון והפך בהדרגה ליומון.

גם בקרב ערביי הארץ חלה התעוררות בתחום העתונות. ב־1909 החל לצאת בחיפה העתון "אל כרמל" וב־1911, הופיע ביפו מתחרהו, "פלשתין".

התרחבות עתונות העלייה השנייה והיישוב הישן, לא הפריעה את מנוחתו של בן אב"י, שכן עתונים אלה השתייכו לקטגוריית העתון ה"רציני" ששירת סקטור מוגדר בקרב האוכלוסיה. לעומת זאת הוטרדו בן אב"י ועוזריו מהופעת מספר עתונים בירושלים, פרי יוזמתם של צעירים בני העדה הספרדית.

הראשון שבהם היה שלמה ישראל שירזלי, המו"ל לשעבר של עתוני בן יהודה. שירזלי פרש מעסקי העתונות בספטמבר 1908, משהפך בן יהודה את עתונו ליומון, מחשש להפסד. אולם הצלחתו של "הצב"י, הובילה אותו לחזור ולהיכנס לתחום העתונות כמו"ל וכעורך כאחד.

בין חודש פברואר לחודש מאי 1909 הוציא שירזלי בירושלים שלושה עתונים: "אל פרדיסו" (שיצא בספניולית במחצית פברואר 1909), "דער פרדס" (שיצא ביידיש במאי 1909) ו"פרדס" (בעברית, גם הוא החל ממאי 1909). שני העתונים הראשונים יצאו פעמיים בשבוע בעוד שהפרסום העברי הופיע כשבועון.¹³ "הצב"י התייחס בעוגנות רבה ליוזמתו של שירזלי. בגיליון 169 (ממאי 1909), הכתיר את פירסומו של שירזלי בשם "סמרטוט".

מסוכן יותר לבן אבי" היה המדפיס והמו"ל הירושלמי משה עזריאל. עזריאל הקדים את שריוזלי בהוצאת עתון דו שבועי בספניולית. העתון שנשא את הכותרת "אל ליבראל" החל להופיע בתחילת פברואר 1909. פירסום זה בעריכת חיים בן עטר ואברהם אלמליח התקיים כמעט שנה ונעלם בתחילת ינואר 1910. לעומת זאת התקיים עתונו העברי, "החרות", זמן רב בהרבה.

"החרות" החל לצאת ב-11 במאי 1909 והחזיק מעמד כמעט שמונה שנים (הוא נסגר ב-6 באפריל 1917). העתון יצא תחילה כשבועון ואחר כך פעמיים בשבוע. במאי 1912 הפך ליומון.

עד יוני 1910 ערך את העתון אברהם אלמליח, צעיר ירושלמי שהחל את דרכו העיתונאית ב"השקפה" של בן יהודה. לאחר צאתו לחו"ל מינה המו"ל עזריאל את חיים בן עטר לעורך ראשי.¹⁶ נראה שהעתון מומן בראשית דרכו על ידי אלברט ענתבי ואמור היה לתת מענה להתקפותיו השיטתיות של "הצבי" עליו.

בזכרונותיו קובע בן אבי" בפסקנות, שענתבי היה זה שהגה את רעיון הקמת "החרות" והוא שזימן אליו את אלמליח ועזריאל כדי שיוציאו את תוכניתו אל הפועל.¹⁷

אולם הצלחת העתון לא נבעה ממימון חיצוני זה, אלא מיכולתו של העתון לאמץ את נוסח העריכה והכתיבה הסנסציונית. כבר בראשית דרכו שילב העורך אלמליח לתוך "החרות" את כל המרכיבים של ה'דאנר הסנסציוני': הדגשת האירוע ה"אוטורי", כותרות ענק, סגנון כתיבה דרמטי, התקפות אישיות ארסיות ורומאנים בהמשכים. סגנון עריכה זה הגיע לכלל שלמות בתקופת עריכתו של חיים בן עטר: יוני 1910 – אפריל 1917.

בן עטר, שהחל את דרכו כפועל בבית הדפוס של עזריאל, למד את מלאכת העיתונאות מאלמליח ופיתח ושיכלל אותה בזכות חוש עיתונאי חד. בתקופת עריכתו הפך, כאמור, "החרות" ליומון, והקירבה הסיגנונית שלו לעתוני בן אבי" גדלה והלכה.

כך היה ב-18 ביולי 1910 כשהעתון דן תחת הכותרת "חרפה" בעימות בין סטודנטים רוסים וארץ ישראלים ב"בצלאל", בעוד שבפברואר 1911 בישרה הכותרת הראשית על "תבועה נוראה בשער העליון" והמאמר סיפור דרמטיות רבה על שריפת בניין הממשלה בקושטא. בעקבות עתוני משפחת בן יהודה עסקו הרומאנים בהמשכים של "החרות" בעניינים שבינו לבניה. כמו הרומאן "אהבה ואדיקות או הנלחם בהוריו", סיפור בהמשכים פרי עטו של אחד א. זברובסקי.¹⁸

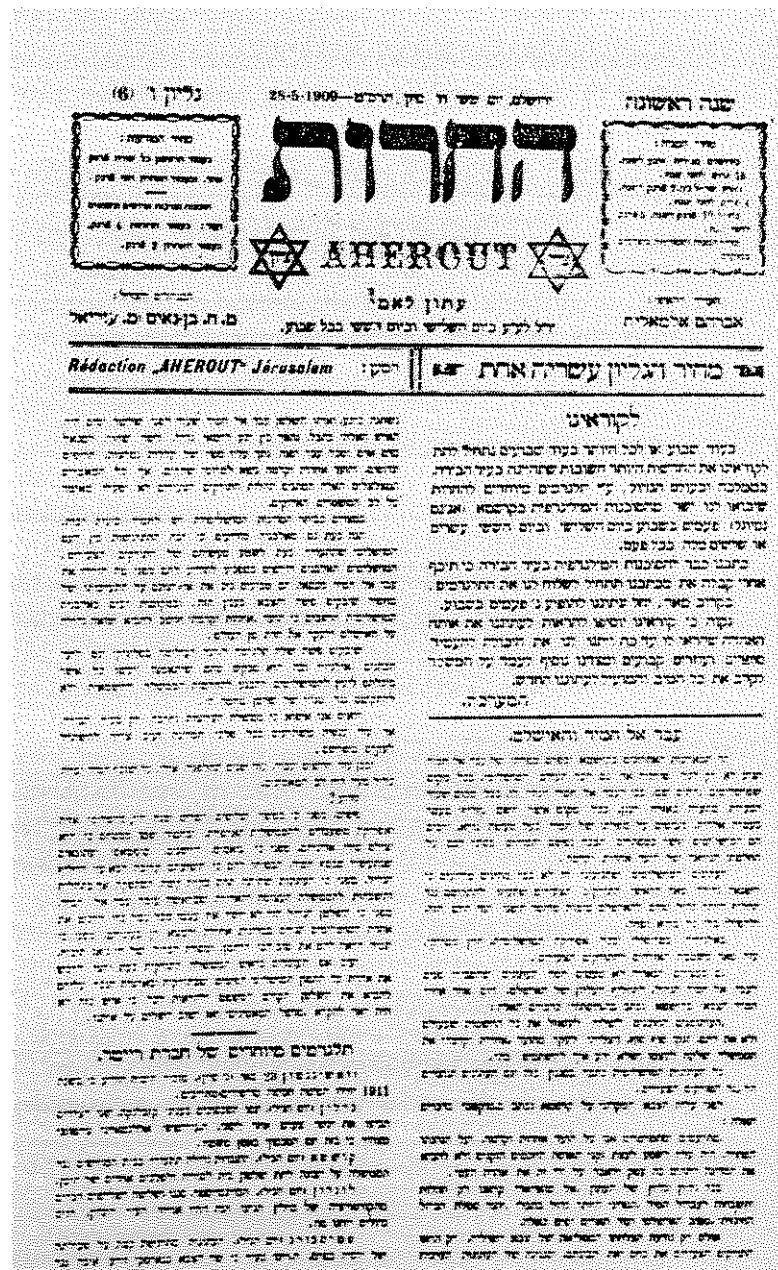
באותה תקופה טען "החרות" שהוא העתון הנפוץ ביותר בארץ.¹⁹ כבר בראשית הופעתו נוצר עימות חריף בינו לבין "הצבי" של בן אבי". בשני מאמרים תחת הכותרת "לשווא" תקף בן אבי" את "החרות" ואת עורכיו ומוציאיו.²⁰

בזכרונותיו מספר בן אבי", שהעימותים בין "הצבי" ל"החרות" הפכו למאבק אישי לאחר כניסתו של בן עטר לעריכה והגיעו הדברים לידי כך שהשניים החליפו מהלומות בגן העיר.²¹

דווח כי הפירסום היידי "דער פרוס" נחל הצלחה מסוימת (200 גיליונות נמכרו) בעוד שמ"פרוס" העברי נמכרו עותקים מעטים – 30 בלבד.

מחבר המאמר יגלגל על שריוזלי ה"עורך" והשווהו לערליט ששירתה כל ימיה בביתו של רב ולמדה לפסוק שאלות.¹⁴ שריוזלי, שניסה בפירסומו לחקות את סגנון הכתיבה הסנסציוני של בן אבי" – לא נחל הצלחה. העתון בספניולית נעלם כבר בסוף אפריל בעוד שהפירסומים בידיית ובעברית החזיקו מעמד רק עוד מספר שבועות.¹⁵

"החרות" – המתחרה הגדול של עתוני בן יהודה, גיליון מהשנה הראשונה

העתון שיצא לאור בעקבות שיתוף פעולה מחודש זה נשאת מעתה את הכותר "האור". זאת, מכיוון שהמול הקודם, פיינגולד, קנה את החזקה על הכותר "הצבי" וסירב להחזירו.²⁴ בתורף 1910 התברר שהבן הולך בעקבות אביו. חוסר היציבות שאפיין את עתונות בן יהודה ושהתבטא בהחלפת מו"לים, בשינוי שם העתון ובהופעה לא יציבה המלווה בהפסקות פתאומיות, אפיין גם את עתון הסנסציה בעריכת בן אבי." חוסר יציבות זה הביא כנראה למעבר חלק מקוראי "הצבי" ו"האור" לעתון "החרות", שבניגוד לעתונות משפחת בן יהודה שמר על הנהלה יציבה, לוגו קבוע והופעה רציפה.

התחרות עם "החרות" הגבירה את מגמת הסנסציה בעתונות בן אבי. הכותרות הפכו ליותר ויותר שמנות, והמידע ה"אזוטרי" חזר ותפס מקום של כבוד בעמוד הראשון. באותה תקופה גדל בצורה ניכרת המידע הבלתי-מדויק השעון על שמועות. כך לדוגמה, בגיליון 24 של "האור" מאדר תר"ע, אנו מוצאים לכל רוחב העמוד את הכותרת הבאה: "מלחמה בין צרפת למגוק". כותרות המשנה סיפרו: "הטלגרם הפתאומי - צרפת ומגוק תלחמנה עד טיפת דמן האחרונה - מי ינצח את מי? - מה תאמר גרמניה? - אנה ברח הנסיך המגוקי? - הרושם בעולם כולו בכלל ובירושלים בפרט..."²⁵

מגמת השימוש במידע חדשותי לא מדויק המוצג בהדגשה בעמוד הראשון ומנוסח בצורה דרמטית, הלכה והתחזקה במחצית השנייה של 1912. כאמור, החל ממאי אותה שנה, הפך "החרות" ליומון ומעתה נאלץ בן אבי להמציא ולחדש כמעט מדי יום.

אולם מעבר לעיונות האישית התקיימה בין העתונים תחרות כלכלית עזה. בן אבי מודה שבתחרות זו היתה יד עתוננו על התחלונה:

...התחרות של עתון זה ואמצעיו הכספיים ועזרתו של ענתבי התקיף גרמו הפסדים ניכרים ל"האור" ("הצבי") ולמו"לו וכמעט שהביאוהו עד משבר...²²

"שלום בעולם"

כאמור, כבר בספטמבר 1909 החל "הצבי" לסבול מקשיים כלכליים ובגיליון 243 הודיע העורך הראשי בן יהודה שהוא נאלץ זמנית לסגור את היומון. הוא תירץ זאת ברצונו להתמסר לחלוטין לסיום עריכת מילוננו.²³

העתון נשאר סגור כחודש ימים (מכ"ו באב עד כ"ג באלול תרס"ט). במהלך אותו חודש תרה משפחת בן יהודה אחר יזמים שישקיעו בעתונה ובסופו של דבר התקשר בן אבי עם המומר שלמה פיינגולד. בשלב זה נעלם לחלוטין שמו של בן יהודה מהעריכה ובן אבי הפך ל"עורך היחיד והאתראי".

כבר למחרת ההתקשרות עם פיינגולד חזר בן אבי להמם את קוראיו בכותרות סנסציוניות. כך הכריזה כותרת גיליון 247: "איך הגעתי אל הקוטב" ובכתבה שמתחתיה הביא החוקר קוק פרטים על נסיעתו לקוטב. כעבור מספר ימים התעלה בן אבי על עצמו והכריז בגיליון 250: "קוק הוא יהודי!".

השותפות בין בן אבי לפיינגולד הסתיימה לאחר מספר חודשים, ובמחצית פברואר 1910 חזרה משפחת בן יהודה לשתף פעולה עם ידידה/יריבה שיריזולי.

"החרות" עם הסרבים היו כבר בתחילת המאה, כפי שמוכיחה ידיעה מ"הצבי". לא חסרו גם ידיעות סנסציוניות לשמן

החרות

"החרות" הופך לעתון יומי - 17 במאי 1912

עתון יומי

שנה רביעית ירי יום יום שישי פון תרע"ב 17 5 1912 גיליון ק"ו-116

"צרות" הסרבים

סדינה כתבו: ציר סרביה כפרו. האדון וסניף. שוחח עם כתבו של ה' Echo de Paris, ויגלה לו סידות מן הדרה. לפי דבריו, הענייה אוסתריו בשנת 1876 לסרביה לכת אתה ברית ירדות וברית מן. אוסתריו הכשיתה לסרביה שני שלישים מסדינת כוסניה והרצנוכניה כתנאי שברביה לא תשתתף לעולם עם רוסיה במלחמה נגדה. סרביה סגנה להסכים להצעה זו, משני שכנס כרתה ברית ארחת עם רוסיה, ובשנת 1891 הגיד ציר איכסנדר השלישי לאש הממשלה הסרבית בעת ההיא, כי אוסתריו התחובה לכלתי ספח עליה את המדינות בוסניה והרצנוכניה.

מלחמה בין איתני עולם

כיום לי בחדש אקטבר זה ראה הקהל שנקלה כפרוידוכסחפן סודי של חרות שכתבו לא היה עוד סעולם, תחרות בין ספניה האור וכי רככת מהורה של סמלה הכרול!

דוגמה לכך: זמן קצר לאחר פריצת המלחמה הבלקנית הראשונה בסוף אוקטובר 1912 השיג בן אבי מידע כאילו נחתם הסכם שלום בין תורכיה ליריבותיה.

באותה שעה היה כבר העמוד הראשון מוכן לרפוס. לפיכך החליט העורך החלטת חדשנית במושגי העתונות העות'מאנית - להוציא מהדורה שנייה. כבר במהדורה הראשונה שהופצה בצזהיים הצליח בן אבי להכניס לתחתית העמוד את הידיעה הבלתי בדוקה

יוסף חיים ברנר תקף בחריפות את עתונות הסנסציה

כאן עצר ברנר משטף זעמו, ותמה אם יש בכלל ערך לביקורתו:

...וכפי הנראה שכל הדברים האלה לשוא המה. בן יהודה לא יקח מוסר! ומי יודע, אפשר שהוא אינו מבין כבר אפילו מה רוצים ממנו? למה יורדים לחיינו?

ברנר המשיך והאשים את "הצבי" שהשפיע בסגנונו ה"קלוקל" על יתרת העתונים הירושלמים והביא במישרין לקלקולו של הנוער:

...איך שיהיה, ואנחנו בימי חג יוכלו של בן יהודה, אין אנו יכולים בשום אופן לעבור בשתיקה על "האור" המכוער של בית בן יהודה, היוצא יום יום, המספק מזון לצעירינו ולצעירותינו בערי ומושבות ארץ ישראל, המקים תלמידים בצלמו ובדמותו: את "החרות" ועוד, והמניח חותמו אפילו על "מוריה"!

ברנר האשים את בן יהודה בניצול ציני של עתונו למלחמה באויבים אישיים (פרשת ענתבי) ובהאדרת שם עצמו ומשפחתו, במקום להשתמש בו ככלי מחנך הנאבק לתיקון הוליי היישוב:

...במקום עבודה בתוך היישוב הדל, המתחיל, במקום שמירה נגד הרקבון, במקום מלחמה נחרצת וטהורה נגד הקלוקלים שבישוב הישן, במקום מילוי התעודה הראשונה והעיקרית הזאת של עתונות ארצישראלית, הנה עושה עלינו עתונותו של בן יהודה את הרושם, כאילו היא חפצה לעשות לעצמה ולהחזיק באחרים את האילוניה המוקדמה של רבים מיהודי חוץ-לארץ, כי רעיון ממלכה יהודית בועיר אנפין יש בארץ ישראל ומשפחת בן יהודה, זה שאביה בא לארץ ישראל, היא ה"ראשונה לציין"... מכאן הפריבילגיה המבישה הצריכה לבזו לעצמה, על כל ביצה שלא נולדה, מכאן השקרים, הבדותות, ההפרזות, מכאן הכתבות הנפוחות מ"פריס הקטנה" (ראשון לציין), ו"מעל גדות הירקון" (פתח תקוה), מכאן המאמרים הנוראים על "שר הכספים שלנו" (לבונטין), מכאן המלאכותיות, המלאכותיות בשפה ובתוכן, על כל צעד... מכאן כל הדברים הידועים על ה"דיבור העברי" ועל כל "פרחי התחיה", אותם פרחי התחיה הכמושים שבנבלותם, הם מראים על דמם באצבע וקוראים: ראו, הרי פרחים!...²⁹

תחת הכותרת "שלום בעולם". במקביל ערך מחדש את העמוד הראשון והצליח להפיץ לפנות ערב את המהדורה השנייה.²⁶ העימות בין "האור" ל"החרות" הגיע לשיאו עם תחילת מלחמת העולם הראשונה. שני העתונים כאחד היו חסרים מקורות כספיים ולפיכך לא השיגה ידי העומדים בראשם לשלם דרך קבע לסוכנויות הידיעות והם נאלצו להשתמש במקורות חלופיים. בעוד שבן עטר, עורכו של "החרות", שאב חלק ניכר מידיעותיו מהעתון הספניולי הכתוב באותיות עבריות "איל טיימפו" שיצא לאור בקושטא, השתמש בן אבי" בקשריו האישיים עם עובדי הקונסוליות הזרות בירושלים, שהיו מחוברות בטלגרף לארצותיהן.

בזכות קשרים אלה הצליח לגבור על בן עטר ולפרסם לראשונה על הרצח בסרייבו בסוף יוני 1914.²⁷

אולם היה זה בן עטר שהצליח בזכות נבירתו השיטתית ב"איל טיימפו" הקושטאי, לבשר לראשונה לקוראיו על כניסתה האפשרית של תורכיה למלחמה לצד מעצמות המרכז.²⁸

הנה כי כן, למרות חוסר הדיוק, הדרמטיזציה וההפרזה, הובילה התחרות בין עתוני הסנסציה הארץ ישראלית להגברת זרימת המידע החדשותי לאוכלוסיית הארץ. התקצרות זמן המשלוח של המידע והתגוננותו צימצמה את תחושת הניתוק והבידוד של הקורא המקומי וחיזקה את האשליה, שאותה ביקשו בן אבי" ועמיתיו ליצור, כאילו ארץ ישראל היא המשכה של אירופה. במבט רחב יותר תרמו עתוני הסנסציה על כותרותיהם הדרמטיות, סיפוריהם המתורגמים בהמשכים, מדורי האופנה שלהם ואף מדורי המודעה האינטימית לחיזוק תהליך החילון וה"התמערבות" של ציבור הקוראים בערים ובמושבות.

"האור" המכוער

עתוני הסנסציה העבריים זכו בשנים 1908-1914 לסידרה של התקפות חריפות, הן מצד עתוני היישוב הישן ("הכצלת", "מוריה") והן מצד עתוני העלייה השנייה. ביקורתם של האחרונים לא רק התייחסה בשלילה לצד התוכני של עתונות זו אלא גינתה גם את הצד הצורני. בראש תוקפי עתונות הסנסציה ניצב השבועון "הפועל הצעיר".

את המלחמה כנגד "הצבי"-"האור" ו"החרות" ניהל בעיקר הסופר יוסף חיים ברנר בטורו הקבוע "בעתונות ובספרות". במחצית נובמבר 1910 התייחס ברנר לחג יובלו של אליעזר בן יהודה. הוא פתח בדברי הערכה לבעל היובל, ואולם מיד עבר לתקוף את עתוניו:

...על עתוניו של בית בן יהודה כבר דברנו לא פעם. כבר העדנו על הכעור שבהם בחיצוניותם ובפנימיותם, על הקוריוזים שלהם בכל גליון וגליון, על צעקנותם הזולה, הצהובה, המנוחכה, שאין דוגמתה בעתוני הרחוב היותר גרוועים. כבר יודעים הכל, כי שום עתון המכבד את עצמו במשהו, לא ירשה לעצמו מה שמרשה לו "הצבי"-"האור" במאמריו, בחדשותיו, בקולות קריאתו אל הקוראים, בקרבנותיו של בן אבי", בירכתונותיה [= פיליטון] של חמדה ועוד...

כך היה בסוף יולי 1914, כשכתב מאמר נזעם נגד עתון "החרות" הירושלמי:

...אין אני יודע מה שמרגישים אחרים, אבל אני איני יכול בשום אופן להבין איך אפשר ליהודי לקרוא בכל יום את "החרות" ועוד יותר, איך אפשר לאדם המכבד את עצמו לכתוב בעתון כזה, ואין אני מדבר כבר על דבר הקוריוזים המרובים. בעל הטלגרמות שבעתון זה חפץ דוקא לשנות את מפת אירופא; שטוקהולם — למשל — היא בשבילו דוקא בירת הולנדיה ולא בירת שבדיה, ואין בכך כלום; עורכי "החרות" בודאי למדו בבתי ספר האליאנס, ולחשוד בהם שאינם יודעים את הידיעות היותר אלמנטריות לא יהיו שום איש, בודאי מפת העולם טועה... נודע לי למשל זה לא כבר מהטלגרמות של "החרות" שמת המשורר הגלילי מיסטרל. מי הוא משורר גלילי זה? אנו לא ידענו כלל, כנראה, שיש בגליל משורר כזה, ו"החרות" לא שלחה לנו כלום על דבר מציאותו. אנחנו ידענו שהיה משורר גדול פרובנסלי, כלומר שכתב שירים בשפה הפרובנסלית, בוו של דרום צרפת...³¹

לאירוניה מזלזלת זו על בורותם של עורכי "החרות" צריך יעקב רבינוביץ' האשמה חמורה על הכפפת מדיניות העריכה של העתון לאינטרסים כלכליים/פירסומיים. בהמשך למאמר שצוטט לעיל, תיאר רבינוביץ' כיצד הכניסו עורכי "החרות" לגופי המאמרים מידע שדיבר בשבת חברות לספסור קרקעות וחנויות למכר סבון, כאשר במקביל לידיעה העתונאית הופיעה פירסומת בתשלום מטעם הגורמים הנ"ל.

ומכאן מסקנתו של רבינוביץ': "החרות" הוא עתון של בקשיש שלסופר ישר אסור להשתתף בו..."³². נראה שחלק מסופרי השמאל הארץ ישראלי לא הסתפקו בהתקפות על עתונות הסנסציה מעל דפי העתון, וביקשו אף לעבור למעשים. בן אב"י מספר בזכרונותיו, שבאחד הלילות התרפקו על דלת ביתו ברנר, יעקב זרובבל וזאב אשור. האחרון איים על בן אב"י, לדבריו, באקדח, ודרש ממנו להפסיק לפרסם חומר "צהוב". זרובבל, לדבריו בן אב"י, היה לא פחות תקיף באזהרותיו ורק ברנר ניסה לרכך את האיום, אבל דרש מהעורך לרסן את עצמו.³³ אנשי העלייה השנייה לא יכלו להסכין עם קיומה של עתונות סנסציה שנתפסה על ידם כמכשיר גיהיליסטי, חסר קו אידיאולוגי מנחה, המפיץ מידע שיקרי הטבול בבורות והמוכן למכור את שירותיו לכל המרכה במחיר. ברנר וחבריו סברו, שלא במקרה ייצגה עתונות זו את האינטרסים של בעלי ההון ביישוב: הסוחרים, הפרדסנים והספרדים.

באמצעות הפצת תרבות הדוניסטית-מערכ אירופית שמטרתה לבדר ולשעשע, הצליחו "גבירי" היישוב הישן, לטענת ברנר וחבריו, להטיט את תשומת לבו של הנוער במושבות מערכי היסוד ההומניים של התנועה הסוציאליסטית הארץ ישראלית והחליפום בכסף ובתענוג כמטרה כשלעצמה.

ברנר לא היה היחיד שעסק בעתונות הסנסציה הארץ ישראלית. לצידו ניתן למצוא באכסניית "הפועל הצעיר" את הסופר והפובליציסט יעקב רבינוביץ'. יחסו של רבינוביץ' לעתונות בן יהודה היה סובלני מזה של ברנר. במאמר ביקורתי מינואר 1911, כתב רבינוביץ' על "הצבי" "האור":

...עתון זה רבים הטאיו, אבל סוף סוף היה העתון האחד בירושלים (עתוני המפלגה אינם נכנסים בחשבון) שהיה בעל דעה מסוימת והשקפה פרוגרסיבית...

אולם גם רבינוביץ' לא חסך מ"הצבי" "האור" את שבטו. ובמאמר הנזכר האשים את בן יהודה ובן אב"י בניסוח "חסר טקט" של מידע חדשותי. בדיקת מאמר זה מראה שרבינוביץ' הוטרד בעיקר מהסגנון הפתטי-דרמטי של הכתבות מהערים והמושבות ומנטיית הכתבים המקומיים להאדיר ולפאר את ראשי המימסד האיכרי.³⁰ רבינוביץ', כמו ברנר, העדיף כתיבה עתונאית עניינית וביקורתית הנקייה מדרמטיזציה תיאטרלית והמציגה מידע חדשותי ופולמוסי השעונים על השכלה רחבה והבנה מעמיקה של המציאות הכלכלית והפוליטית. לפיכך, כשניתקל רבינוביץ' בבורות וכאי דיוק בעתונות הסנסציה המקומית, שוב לא יכול היה לעצור את זעמו.

יוסף אהרונוביץ', עורך "הפועל הצעיר" – מתנגדי עתונות הסנסציה

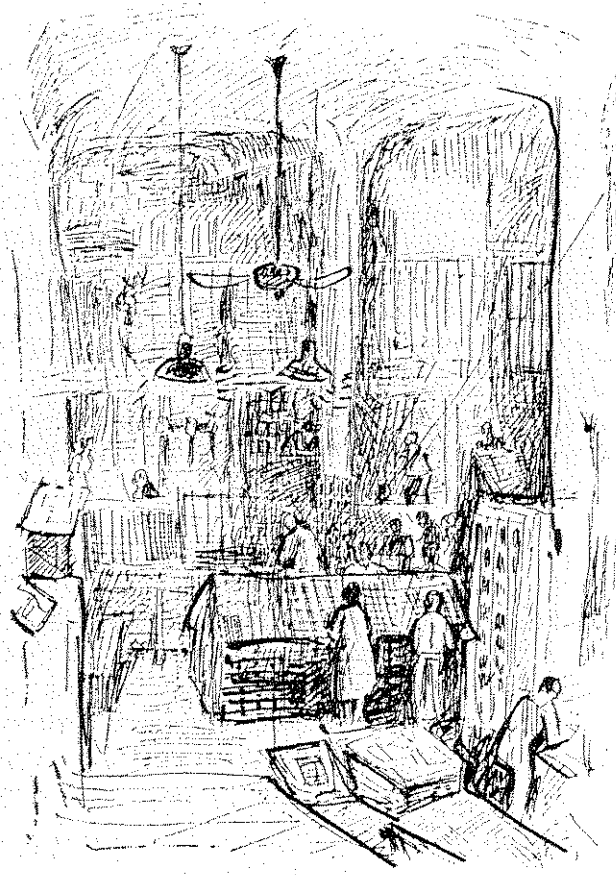

עורכו, חיים בן עטר, המשיך לקיים בתנאים לא תנאים את עתונו עד שנאלץ לסגרו באפריל 1917, לאחר שגוייס לצבא התורכי.³⁵ אבל מלחמת העולם הראשונה לא עצרה את התפתחות עתונות הסנסציה בארץ ישראל. לאחר סיומה, באוגוסט 1919, פתחו בן יהודה וכן אב"י ששבו לירושלים עתון סנסציה חדש, שעוצב על פי מודל העתון הפופולרי הבריטי, "דיילי מייל" (Daily Mail). העתון החדש אף נקרא על שמו – "דואר היום".

לאורך כל שנות ה-20 ותחילת שנות ה-30 היה עתון זה המייצג העיקרי של עתונות הסנסציה המקומית כשעורכו, בן אב"י, ממשיך ומשתמש בטכניקת הכתיבה והעריכה הסנסציונית כאמצעי להגדלת הפצתו והשפעתו.

בעקבות הצלחת "דואר היום" נמשך הוויכוח על דמותה של העתונות העברית והתנהל באוקטבות גבוהות, כשעליו מנצחים משה גליקסון מ"הארץ" וברל כצנלסון ועוזריו, דוד זכאי ומשה בלינסון מ"דבר".³⁶

במחצית שנות ה-30, לאחר סגירתו של "דואר היום", נראה היה שידה של העתונות ה"רצינית" היא על העליונה. אולם בטווח ארוך התגלתה עתונות הסנסציה כבעלת כושר הישרדות רב. בשלהי

בית הדפוס הישן של "הפועל הצעיר", איור של נחום גוטמן

שער "הפועל הצעיר" בתקופה שהופיע בשיכפול

ביקורת זו, הרואה בעתונות הסנסציה מכשיר לעיצוב תודעה בידי הקפיטליזם הארץ ישראלי, תחזור ותופיע בתחילת השלטון המנדטורי ותתקבל במהרה על ידי ברל כצנלסון וחבריו במערכת "דבר".³⁴

כושר הישרדות

מלחמת העולם הראשונה הובילה להפסקה הדרגתית בהופעת עתונות הסנסציה בירושלים.

אמנם שנה לאחר פרוץ המלחמה המשיכו "הצבאי" ו"האור" ו"החרות" לצאת לאור, אולם תכיפות הופעתם הצטמצמה בתחילה למספר ימים בשבוע ואחר כך לפעם בשבוע ובמקביל הצטמצם מספר עמודיהם.

במחצית 1915 סגרו בן יהודה ובנו את "האור" ויצאו את הארץ. זמן מה לאחר מכן נסגר העתון החרדי ה"מוריה", ו"החרות" נותר בודד במערכה.

האחדות

עתון לעניני הפועלים והמוניציפלים בארץ ישראל.

יצא לאור יום יום בשבת הפועלים הערים הסוציאליסטיות בארץ ישראל (פועליציון).

יחידתם תמוז תרע"ג № 1 שנה ראשונה.

המוניציפלים

המספר קטן יותר של עמיתים עניי אלה - בין השאר הסיבה להקמת
 ואף להתרבות כמפתח אחד בסך הכל עבודת
 עבודת סכנות הניכרת בתחום העסקת כוח עמס.
 עם השנים חלק מהתנועה ואף חלק מהחברים
 העניי הפועלים והמוניציפלים בארץ ישראל.

"האחדות", ביטאון "פועלי ציון", תקף אף הוא את עתונות הסנסציה

1933 החל להופיע השבועון "עתון מיוחד" שהציף את היישוב
 בידיעות בנושאי פלילים, אסונות ורכילות אינטימית עם כיתור
 עבה וסנסציוני.³⁷ במקביל החלה לחול התרופפות בגישת העריכה
 ה"רצינית" של "הארץ" ו"דבר".

למרות ההתקפות החריפות של כצנלסון, גליקסון ועמיתיהם על
 עתוני בן אב"י, הם נאלצו בלחץ הקוראים להוציא מהדורות צהרים
 "קלות" וקליטות יותר. כך החלו להופיע בעתון הפועלים ביוגרפיות
 דרמטיות בהמשכים, כתבות צבעוניות ואף מדור המוקדש לארועים
 מוזרים ובלתי מוסברים.³⁸

סגנון העריכה הנע בין ה"קל" ל"סנסציוני" המשיך להתקיים
 בעתון "ידיעות אחרונות" בשנות ה-40 והתחזק בשנות ה-50 וה-60.
 בשנות ה-70 הפך עתון זה לנפוץ במדינה והקו הסנסציוני חזר והפך
 לאחת מטכניקות העריכה הדומיננטיות בשוק העתונות הישראלי.

★★★

1. "הצב" - מס' 149, כ"ז בניסן תרס"ט, "חילמי פשה נפל"
 מס' 150, כ"ח בניסן, "מה יהיה?"
 מס' 153, א' באייר, "שלושה עשר באפריל"
 מס' 155, ב' באייר, "התפטר השולטן?"
 מס' 156, ה' באייר, "שלום או מלחמה?"
 מס' 158, ז' באייר, "נצחון התורכים הצעירים".
2. שם, מס' 159, ה' באייר תרס"ט.
3. שם, מס' 160, ט' באייר תרס"ט.
4. "מסע הצלב" כנגד ענתבי מקיף 15 גיליונות של "הצב" - 185, 183, 189, 190, 191, 192, 195, 197, 198, 200, 203, 205, 206, 212.

5. איתמר בן אב"י, עם שחר עצמאותנו, תל אביב 1961, עמ' 210-211, להלן: בן אב"י.
6. שם, עמ' 201.
7. הצב"י, 205, ה' בתמוז תרס"ט.
8. בן אב"י, עמ' 201.
9. הצב"י, 163, י"ג באייר תרס"ט.
10. בן אב"י, עמ' 200. המחבר מספר שמחיר שורה במדור זה היה רבע גרוש. מחיר זול זה הגדיל בהרבה את מספר המודעות הקטנות.
11. הצב"י, 28, י"ז בחשוון תרס"ט.
12. ג. קרסל, העתונות העברית בארץ ישראל, ירושלים תשכ"ד, עמ' 111 להלן: קרסל.
13. בענין הפירסומים בספניולית ובעברית ראה: י. בצלאל, "על ייחודו של 'החרות' (תרס"ט-תרע"ז) ועל חיים בן עטר כעורכו", פעמים, 1989 (40), עמ' 124, להלן: בצלאל.
14. הצב"י, 169, כ"א באייר תרס"ט.
15. בצלאל, שם, וראה בעניין זה: הצב"י, 174, כ"ז באייר תרס"ט.
16. שם, עמ' 143-144.
17. בן אב"י, עמ' 202, בעניין גירסתו של אלמליח לעניין זה, ראה בצלאל, עמ' 133-134.
18. ראה למשל: החרות, 120, 18 ביולי 1910.
19. בצלאל, עמ' 136.
20. הצב"י, 70-71, כ"ב-כ"ג באייר תרס"ט.
21. בן אב"י, עמ' 238.
22. שם, עמ' 202.
23. הצב"י, 243, כ"ו באב תרס"ט.
24. קרסל, עמ' 95.
25. האור, י"ד באדר תר"ע.
26. שם, 12, 13, כ"ז בתשרי תרע"ג.
27. בן אב"י, עמ' 239-242.
28. שם, עמ' 243.
29. הפועל הצעיר, גיליון 11, 2/1 בנובמבר 1910.
30. י. רבינוביץ, "רשימות", "הפועל הצעיר", גיליון 15, 7 בינואר 1911.
31. שם, גיליון 40/39, 31 ביולי 1914.
32. שם, שם.
33. בן אב"י, עמ' 208-210. המאמר "אנחנו" שהוביל לביקור הלילי של ברנר וחבריו פורסם ב"הצב"י" בגיליון 163 מ"ג באייר תרס"ט. במאמר זה תקף בן אב"י את הנהגת היישוב בארץ ובעיקר את הנהגת תנועת הפועלים על אדישותן כלפי גורל העם הארמני.
34. ג. קרסל, "דבריה של תקופה", מוסף במלאת 25 שנה ל"דבר", תל אביב תש"י, עמ' 6-5. ראה גם מ. גליקסון, "על העתונות הצהובה", הפועל הצעיר, גיליון 20, 1 בספטמבר 1920.
35. בצלאל, עמ' 144-145.
36. ראה לעיל, הערה 34.
37. וראה: גבריאל צפרוני, "עתון מיוחד - העולם בצהוב", קשר 3, מאי 1988, עמ' 107-112.
38. קרסל (הערה 34 לעיל), עמ' 22-23.